

Maria Palttala

Avustettua soittamista

Bändisoittotyöpaja kehitysvammaisille koululaisille

Opinnäytetyö

Syksy 2010

Kulttuurin ja muotoilun yksikkö

Kulttuurituotannon koulutusohjelma

Sosiokulttuurisen työn suuntautumisvaihtoehto

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Kulttuurin ja muotoilun yksikkö

Koulutusohjelma: Kulttuurituotannon koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosiokulttuurisen työn suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Maria Palttala

Työn nimi: Avustettua soittamista: Bändisoittotyöpaja kehitysvammaisille koululaisille

Ohjaaja: Jussi Kareinen ja Jari-Matti Lintala

Vuosi: 2010

Sivumäärä: 34

Liitteiden lukumäärä: -

Tässä opinnäytetyössä tutustuin bändisoittotyöpajoihin ja kehitysvammaisuuteen sekä pohdin bändisoittotyöpajametodin soittamista kehitysvammaisille koululaisille. Keräsin havainnoimalla aineistoa bändisoittotyöpajojen rakenteesta ja sisällöstä sekä mahdollisuuksista helpottaa rytmimusiikissa käytettävien instrumenttien hallintaa ja yhdessä soittamista. Bändisoittotyöpajoista tekemieni havaintojen pohjalta suunnittelin bändisoittotyöpajan kehitysvammaisille koululaisille ja toteutin työpajan eräällä erityiskoululla marraskuussa 2010.

Työn tavoitteena oli selvittää, millaisin muutoksin bändisoittotyöpajametodi soveltuu käytettäväksi kehitysvammaisten lasten parissa. Tekemäni työpajakokeilun kautta pyrin aloittamaan koulu yhteistyön, joka jatkuisi myös opinnäytetyön valmistumisen jälkeen. Käytin tiedonkeruumenetelmänä havainnointia.

Työn tulokset osoittavat, että bändisoittoa voidaan helpottaa monin tavoin. Eri soitotavoista voidaan valita helpoimmat ja loogisimmin toimivat vaihtoehdot. Myöskään fyysiset rajoitteet eivät estä soittamista kokonaan, sillä esimerkiksi soittoasentoja ja kappaleen sovitusta voidaan muokata ryhmälle ja yksittäiselle soittajalle sopivaksi. Erityiskoulun oppilaille ohjaamani bändisoittotyöpaja antaa aihetta uskoa, että bändisoittometodi taipuu myös kehitysvammaisten koululaisten parissa käytettäväksi.

Avainsanat: kehitysvammaisuus, bändisoittotyöpaja, sosiokulttuurinen työ

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: Culture

Degree programme: Degree Programme in Cultural Management

Specialisation: Socio-Cultural Work

Author/s: Maria Palttala

Title of thesis: Assisted playing: Band workshop for disabled primary school children

Supervisor(s): Jussi Kareinen and Jari-Matti Lintala

Year: 2010

Number of pages: 34

Number of appendices: -

The present thesis explores band workshops, intellectual disability and the ways to adapt a band workshop for disabled children in primary school. The data was collected through observation and it contains information on the structure and contents of a band workshop. It also studies the means of supporting mastering a musical instrument and playing together with others. The observations made in the band workshops were used for planning a band workshop for disabled children. The workshop was realised in a special school in November 2010.

The aim of this thesis was to find out what kinds of changes have to be made in order to make the band workshop method useful among disabled primary school children. The purpose of the workshop pilot was to start a co-operation with the chosen special school and possibly continue working together after the finishing of this thesis. Observation was used for data collection purposes.

The results of this thesis include several ways of making it easier for beginners to play together as a band. The easiest and most logical alternatives can be chosen among various ways of playing. Physical restrictions do not prevent playing entirely if playing positions, arrangement etc. are adjusted to suit the needs of the group and every individual participant. The band workshop that was put into practice at the special school gives reason to believe that the band workshop method is flexible enough to be used also with disabled children.

Keywords: disabled children, workshops, socio-cultural work

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
1 JOHDANTO	6
2 BÄNDISOITTOTYÖPAJA METODINA.....	7
2.1 Bändisoittotyöpajan määritelmä.....	7
2.2 Alkeistason bändiopetus Seinäjoen alueella	8
2.2.1 Louhimo	8
2.2.2 Rytmi-instituutti	9
2.2.3 Eskoon palvelukeskus	9
2.3 Soittaminen alkeistasolla.....	10
2.3.1 Rytmi, melodia ja harmonia.....	10
2.3.2 Yksinkertainen bändisovitus.....	11
2.3.3 Kuvionuotit	13
3 KEHITYSVAMMAISUUDEN HUOMIOIMINEN	
BÄNDISOITTOTYÖPAJASSA.....	14
3.1 Kehitysvammaisuus käsitteenä.....	14
3.2 Kehitysvammainen koululainen.....	15
3.3 Kehitysvammaisuus ohjaustilanteessa.....	15
3.4 Kehitysvammainen ja musiikki	16
3.5 Selkokieli ymmärtämisen apuna.....	16
3.6 Sosiokulttuurinen ote työpajatoiminnassa	17
4 PERUSKYSYMYS JA TIEDONHANKINTA	19
4.1 Peruskysymys.....	19
4.2 Aineistonkeruumenetelmät.....	19
4.3 Analyysimenetelmät.....	21
5 TULOKSET JA ANALYYSI.....	22
5.1 Bändisoittotyöpaja.....	22

5.2 Kehitysvammaisen koululaisen mahdollisuudet ja rajoitteet bändisoitossa	23
5.2.1 Oppimiskyky	23
5.2.2 Vuorovaikutus	24
5.2.3 Fyysiset rajoitteet	24
5.3 Kehitysvammaisuuden huomioiminen bändisoittotyöpajassa	25
5.4 Soittamisen helpottaminen	26
5.4.1 Rummut	26
5.4.2 Basso	27
5.4.3 Kitara	27
5.4.4 Koskettimet	29
5.4.5 Yhteissoitto	30
5.4.6 Materiaalin valinta	30
6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	31
LÄHTEET	33

1 JOHDANTO

Hain keväällä 2010 kesätöihin leiriohjaajaksi kehitysvammaisille aikuisille järjestetyille kesäleireille ja sain paikan. Samaisena keväänä pohdiskelin sopivaa opinnäytetyön aihetta ja päätin lopulta tuottaa opinnäytetyön kesätyöni sivutuotteena. Tarkoitukseni oli suunnitella leiriläisille sopiva bändityöpaja, jota voisin kesän aikana hankittujen kokemusten pohjalta kehittää paremmaksi. Leirit ehtivät kuitenkin alkaa ja lopulta kesäkin päättyi ennen kuin pääsin aiheeseen kunnolla käsiksi. Syksyn koittaessa päätin sen sijaan suunnitella ja toteuttaa bändisoittotyöpajan kehitysvammaisille koululaisille.

Työn teoriaosuus käsittelee bändisoittoa ja bändisoittotyöpajoja sekä kehitysvammaisuutta yleisesti ja bändisoiton näkökulmasta. Havainnoimalla hankittu kokemusaineisto puolestaan pyrkii vastaamaan kysymyksiin bändisoittotyöpajan rakenteesta ja sisällöstä, kehitysvammaisen koululaisen erityistarpeista ja edellisten järkevästä yhteensovittamisesta. Työn toiminnallisen osuuden päätepiste ja samalla viimeinen havainnointikohde oli erityiskoululla järjestetty bändisoittotyöpaja, joka antoi uutta ymmärrystä aiheeseen ja viime hetkellä työlle myös uutta suuntaa. Olennaiseksi kysymykseksi nousi: miten mahdollistaa vaikeasti vammaisten koululaisten bändisoitto.

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Louhimon kanssa.

2 BÄNDISOITTOTYÖPAJA METODINA

Tässä luvussa esittelen bändisoittotyöpajoja ja muita työpajoja sekä määrittelen oman työpajani suhteessa näihin. Pohdin myös eri bändisoittotyöpajojen tavoitteita ja niiden vaikutusta työpajan käytäntöihin. Tarkastelen millaiset asiat ovat keskeisiä alkeistason bändiohjauksessa ja esittelen yksinkertaisen bändisovituksen rakentamista. Lopuksi esittelen kuvionuottijärjestelmää.

2.1 Bändisoittotyöpajan määritelmä

Bändisoittotyöpajan käsitettä voidaan lähestyä jakamalla se ensin bändisoittoon ja työpajaan. Bändisoitto antanee viitteitä rytmimusiikin soittamisesta. Soittaminen tapahtuu useimmiten monen soittajan voimin. Nimitys bändisoitto viittaa myös instrumenttivalikoimaan. Lähes kolmenkymmenen vuoden musiikinkuuntelukokemuksen perusteella uskallan arvella, että rytmimusiikin puolella bändeissä soitetaan monesti ainakin kitaraa, rumpuja, bassoa ja koskettimia.

Esimerkiksi Helsingin lyhytaikaiskoti ja työpaja Lyhty ry järjestää kehitysvammaisten hyvinvoinnin edistämiseen tähtäävää työtä taide- ja kulttuurityöpajoissa. Musiikki on mukana Kulttuuripaja Valossa, joka tarjoaa esittävän taiteen alan töitä seitsemälle kehitysvammaiselle. (Lyhty ry 2010)

Työpajoja määritellään lähinnä sosiaaliseen työllistämiseen liittyen, mikä ei aiheena liity tähän opinnäytetyöhön. Vaikka työpajanimitystä käytetään myös esimerkiksi lastenmusiikin tai vaikkapa vauvojen värikylypyjen yhteydessä, työpajatoimintaa ei näissä yhteyksissä määritellä mitenkään. Tässä työssä työpajalla tarkoitetaan tietyn teeman ympärille keskittyvää lyhytkestoista tavoitteellista ryhmätoimintaa.

2.2 Alkeistason bändiopetus Seinäjoen alueella

Rytmimusiikin edistäminen on kirjattu Seinäjoen kaupungin strategiaan vuosille 2009-2016 (Seinäjoen kaupungin strategia 2009-2016). Bändisoiton alkeistason opetusta kaupungissa ja alueella laajemminkin järjestävät Louhimo ja Rytmii-instituutti. Esittelen edellisten lisäksi myös Eskoon palvelukeskuksen, jossa järjestetään musiikkitoimintaa kehitysvammaiselle väestölle.

2.2.1 Louhimo

Louhimo on Seinäjoen seutukunnalla verkostomaisesti toimiva lasten ja nuorten kulttuurikeskus. Louhimo kuuluu opetusministeriön Taikalamppu-verkostoon ja sitä hallinnoi Seinäjoen kaupungin kulttuuritoimi. Louhimon toiminnan tarkoituksena on sen toiminta-alueen säveltaiteen ja erityisesti rytmimusiikin kehittäminen. Tavoitteeseen pyritään panostamalla niin sanottuun ruohonjuuritason toimintaan. Esimerkiksi bändisoittotyöpajat ovat palvelleet tarkoitusta hyvin. Ne ovat madaltaneet kynnystä soittoharrastuksen aloittamiseen ja piristäneet kuntien ja koulujen bänditoimintaa. Louhimolta ilmestyi vuonna 2008 Louhimon metodiopas bändiohjaukseen -niminen vihkonen, jossa esitellään heidän kehittämänsä bändiohjausmetodia hyvin käytännönläheisellä tasolla. (Louhimon metodiopas bändiohjaukseen 2008)

Louhimon toiminta painottuu erityisesti yhteistyöhön päiväkotien ja koulujen kanssa. Bändisoiton avulla voidaan kehittää muitakin taitoja kuin itse soittamista. Yhteissoitto voi parantaa yhteistyökykyä, sosiaalisia taitoja ja yhteisöllisyyttä. (Korkeakoski, E. & Pääjoki, T. 2009, 30-32) Louhimon projektisihteerin Tuomo Kallion mukaan erityisryhmätkin kiinnostavat Louhimoa ja niiden parissa on jo tehty jonkin verran työtä (Kallio, T. 8.9.2010). Esimerkiksi syyskuussa 2010 Louhimon bändiohjaajat vetivät Bändisimulaattorin nimellä kulkevaa bändisoittotyöpajaa Kehitysvammaisten Kulttuuripäivillä Seinäjoella.

2.2.2 Rythmi-instituutti

Rythmi-instituutti on vuonna 1990 perustettu musiikki-instituutti, joka järjestää alueellista ja valtakunnallista populaarimusiikin koulutusta ja tutkimustoimintaa. Kouluikäisille on tarjolla soitinopetusta ja bändiohjausta. Rytmimusiikin perusteisiin ja soittamisen alkeisiin tutustuttavat esikoululaisten ja 1-2-luokkalaisten ryhmät Rockari ja Ryskäri sekä Rythmi-instituutin muu opetus ovat siirtyneet Seinäjoen kansalaisopiston hallinnoitaviksi. Syksyn 2010 ja kevään 2011 aikana järjestetään luokanopettajille suunnattuja Bändisoiton ABC -kursseja, joissa käydään läpi bändiohjauksen eri osa-alueita Louhimo-metodin perusteista kappaleiden sovittamiseen ja äänentoistolaitteiden käyttöön. (Rythmi-instituutti)

Rythmi-instituutti hallinnoi vuonna 2011 useita hankkeita, kuten uuden tangon kehityshanke The Limits of Tango, bändien palveluyrityksiä kokoava Rytmimeraatti ja bändien liiketoimintamalleja kehittävä Roadness. Lisäksi vuodesta 1991 on järjestetty Rocklyriikka-kilpailua. Vuoden 2011 finaali pidetään tammikuussa. (Rythmi-instituutti)

2.2.3 Eskoon palvelukeskus

Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymän päätoimipiste on Seinäjoella sijaitseva Eskoon palvelukeskus. Kuntayhtymän toiminta-alueena ovat Etelä-Pohjanmaa ja Pohjanmaa. Eskoon palvelukeskus tarjoaa asiakkailleen esimerkiksi laitoshoidon ja asumispalveluita lyhyt- ja pitkäaikaiseen tarpeeseen. Palvelut on suunnattu kehitysvammaisille henkilöille ja muille, jotka jokapäiväisessä elämässään tarvitsevat apua tai tukea. (Eskoon palvelukeskus 1999; Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä)

Eskoon palvelukeskuksessa järjestetään myös kehitysvammaisille suunnattua musiikkitoimintaa. Siellä toimii esimerkiksi kehitysvammaisten ja heidän ohjaajien sa yhteinen Pähkä-orkesteri, joka on tullut alueella tunnetuksi ja keikkailee ahkerasti. Esiintymisiä on ollut esimerkiksi valtakunnallisilla kehitysvammaisten Kulttuu-

ripäivillä ja pienimuotoisemmin palvelukeskuksen omissa tilaisuuksissa. (Aninko-Laukkola)

2.3 Soittaminen alkeistasolla

Seuraavassa käyn läpi aiheita, joiden pohjalta soittamisen alkeisiin keskittyvän bändisoittotyöpajan sisältö rakentuu ja harjoitukset valitaan. Käsittelen musiikin peruskäsitteitä rytmiä, melodiaa ja harmoniaa. Sen jälkeen pohdin, miten näistä elementeistä syntyy yksinkertainen sovitus bändisoittimille. Lisäksi esittelen vaihtoehtoisen nuotinkirjoitustavan, kuvionuotit, joiden avulla luvataan kenen tahansa pystyvän soittamaan.

2.3.1 Rytmi, melodia ja harmonia

Soittamisessa kolme asiaa kulkee käsi kädessä kappaleen alusta loppuun: rytmi, melodia ja harmonia. Näistä on alkuvaiheessa syytä keskittyä erityisesti rytmiin, sillä soittajien ja ainakin kuulijan kannalta on ehdottomasti eduksi, että bändi soittaa valittua kappaletta samaan tahtiin. Melodia ja harmonia menettävät merkityksensä, jos kappaleen rytmisen pohja puuttuu. Louhimon metodioppaassa korostetaan yhteisen pulssin löytymisen tärkeyttä. (Louhimon metodiopas bändiohjaukseen 2008)

Kun rytmi kulkee kunnolla, voidaan paneutua tarkemmin harmoniaan ja melodiaan. Melodian ja harmonian ero on siinä, että melodia koostuu peräkkäisistä sävelistä, harmonia taas erikorkuisista sävelistä, jotka soivat yhtä aikaa. Bändisoittimista koskettimet ja kitara soittavat usein kolmisointuja ja basso kunkin soinnun pohjasäveltä. Näin ne muodostavat kappaleen harmonisen pohjan, basson tukiessa samalla myös rytmiosastoa. (Louhimon metodiopas bändiohjaukseen 2008)

Vaikka melodia on oma itsenäinen asiansa, se on samalla myös osa harmoniaa ja rytmiä. Alkeistasolla melodia tarkoittaa lähinnä laulumelodiaa, sillä esimerkiksi ki-

taralla ja koskettimilla soitetaan aluksi enimmäkseen sointuja, eikä niinkään melodioita. (Louhimon metodiopas bändiohjaukseen 2008)

2.3.2 Yksinkertainen bändisovitus

Koska bändissä soitetaan samanaikaisesti useita soittimia useiden henkilöiden toimesta, valitun kappaleen sovitukselta on mahdollista helpottaa huomattavasti ilman että sen tunnistettavuus kärsii sanottavasti. (Louhimon metodiopas bändiohjaukseen 2008)

2.3.2.1 Rummut

Edellisessä alaluvussa käsiteltiin rytmin, melodian ja harmonian suhdetta. Bändisovituksenkin perustana on rytmi. Bändisoitossa rytmisoittimena toimii rumpusetti, eli valikoima rumpuja ja peltejä. Rumpusetin osat ovat bassorumpu, virveli, hi-hat, tomit (pikkutomi, keskitomi ja lattiatomi) sekä aksenttilautanen ja komppilautanen. Rumpuja soitetaan rumpukapuloilla. Erilaisia rumpukomppeja on paljon. Esimerkiksi beat-kompissa, eli ns. peruskompissa soitetaan oikealla kädellä kahdeksasosia hi-hatiin. Virveli ja bassorumpu soittavat neljäsosia vuorotellen niin, että virvelin lyönnit tulevat vasemmalla kädellä tahdin toiselle ja neljännelle iskulle ja bassorumpua polkaistaan oikealla jalalla tahdin ensimmäisellä ja kolmannella iskulla. (Louhimon metodiopas bändiohjaukseen 2008, 24-25; Evijärvi, Nikander & Oksanen 2003, 34-35)

2.3.2.2 Basso

Bassoa soitetaan näppäilemällä kieliä oikean käden sormilla. Näppäilyssä käytetään etu- ja keskisormea. Peukalo voidaan tukea basson mikrofonian vasten. Vasemman käden sormilla painetaan kieliä otelaudalta nauhojen vierestä. Bassolla soitetaan yleensä soinnun pohjasäveltä. Aluksi voidaan soittaa kokonuoitteja aina tahdin alussa. Myöhemmin voidaan käyttää myös puolinoitteja ja neljäsosia kappaleen ja osan vaatimusten mukaan. (Louhimon metodiopas bändiohjaukseen 2008, 18, 20-23; Evijärvi, Nikander & Oksanen 2003, 40)

2.3.2.3 Kitara

Kitaralla soitetaan yleensä sointuja. Niitä on kuitenkin suunnaton määrä ja osassa vasemman käden sormitus voi olla aloittelijalle liian hankala. Aluksi kannattaakin käyttää helpotettuja sointuja. Niissä soitetaan vain kitaran kolmea korkeinta kieltä ja sormitukset ovat huomattavasti perinteisiä sointuja yksinkertaisemmat. Toisena vaihtoehtona ovat powersoinnut, eli vitossoinnut, joissa käytetään vain kahta kitaran matalinta kieltä. Powersoinnussa soi vain soinnun ensimmäinen ja kolmas sävel. Ne soveltuvat mainiosti esimerkiksi rock-kappaleisiin. Kitaralla voidaan soittaa aluksi kokonuuotteja ja siirtyä sitten vähitellen haasteellisempiin komppeihin. (Evi-järvi, Nikander & Oksanen 2003, 41-43, 54; Louhimon metodiopas bändiohjaukseen 2008, 17, 20-23)

2.3.2.4 Koskettimet

Koskettimet soittavat bändissä usein sointuja. Alkuvaiheessa kolmisoinnut voivat olla liian vaikeita, joten soinnun kolmas ääni voidaan jättää pois ja soittaa pelkästään soinnun kaksi ensimmäistä ääntä. Aluksi sointu voidaan soittaa aina vain tahdin ensimmäiselle iskulle. Myöhemmin koskettimille voidaan lisätä erilaisia rytmejä eli komppeja. (Louhimon metodiopas bändiohjaukseen 2008, 16-17) Sointu voidaan esimerkiksi soittaa jokaiselle iskulle tai soinnun äänet voidaan soittaa vuorotellen tietyssä järjestyksessä (Evi-järvi, Nikander & Oksanen 2003, 36).

2.3.2.5 Laulu

Laulettavaksi tarkoitetun melodian tulisi olla riittävän yksinkertainen, jotta se on aloittelijankin omaksuttavissa ja kulkea tarpeeksi suppealla alueella - ei liian matalalla tai korkealla. Kappaleen sävellajin valinta on siis olennainen kysymys. Laulumelodian kulkeminen sopivalla korkeudella on tärkeää ja lisäksi sävellajin valinnalla on suuri merkitys erityisesti kitaristin, mutta myös basistin ja kosketinsoittajan kannalta. (Louhimon metodiopas bändiohjaukseen 2008)

2.3.3 Kuvionuotit

Kuvionuotit ovat helposti hahmotettava nuotinkirjoitusjärjestelmä, joka ei vaadi soittajalta ennakkotietoja. Kuvionuoteilla voidaan välittää sama informaatio kuin perinteisilläkin nuoteilla: oktaavialat, eri sävelet ja niiden kestot, tauot, sointumerkit sekä ylennykset ja alennukset. Tieto välitetään nuottiviivaston, pallukoiden ja viivojen sijaan tietyillä symboleilla ja väreillä. Kuvionuottijärjestelmä soveltuu käytettäväksi esimerkiksi perinteisten bändisoitinten kitaran, basson ja kosketinsoitinten opiskeluun ja sitä voi soveltaa muihinkin soittimiin, kuten rumpuihin. (Kaikkonen & Uusitalo 2002) Kuvionuottikirjat sisältävät usein tarraliitteen, jonka tarrat voi liimata esimerkiksi pianon koskettimiin tai laattasoittimen laattoihin.

3 KEHITYSVAMMAISUUDEN HUOMIOIMINEN BÄNDISOITTO- TYÖPAJASSA

Tässä luvussa esittelen kehitysvammaisuuden määritelmän ja pohdin, miten kehitysviivästymä vaikuttaa henkilön suhteeseen musiikkiin. Määrittelen kehitysvammaisen koululaisen ja tutustun kehitysvammaan usein liittyviin lisävammoihin ja pohdin niiden vaikutusta työpajan sisältöön ja toimintatapoihin. Mietin, mitä vaatimuksia osallistujien kehitysvammaisuus asettaa työpajatilanteelle ja minulle ohjaajana. Kerron selkokielen käyttämisestä vuorovaikutustilanteessa ja arvioin myös sosiokulttuurista työtettä kehitysvammaisten parissa työskenneltäessä.

3.1 Kehitysvammaisuus käsitteenä

Kehitysvammaisuuden käsitteeseen liittyvät olennaisesti toimintakyky ja sen rajoitteet. Toimintakykyinen henkilö toimii tilanteissa olosuhteiden edellyttämällä tavalla. Kehitysvammaisen henkilön toimintakyky taas on laaja-alaisesti rajoittunutta. Yksilön toimintakyky kuitenkin vaihtelee paljon olosuhteista ja tukitoimista riippuen. (Seppälä 2010; Somer 2009) Maailman terveysjärjestön luokituksen mukaan henkilön älyllisen kehitysvammaisuuden asteet ovat lievä, keskivaikea, vaikea ja syvä. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 18)

Kehitysvammaisuus ei ole sairaus. Lievään kehitysvammaisuuteen ei juuri liity muita vammoja, mutta keskivaikean, vaikean tai syvän kehitysvamman yhteydessä lisävammat ovat yleisempiä. Lisävammoja voivat olla erilliset oppimis- ja kehityshäiriöt, autismi, psyykkiset häiriöt, tajuttomuus- ja kouristuskohtaukset, liikuntavammat sekä aistien toiminnan, puheen ja kommunikaation ongelmat. Jostain syystä älyllisesti kehitysvammaisilla henkilöillä eriaisteiset kuulon alenemat ovat erittäin yleisiä. Jopa 60-70 prosentilla heistä on mitattavissa oleva kuulovaurio. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 106-147)

Kehitysvamman syytä ei aina pystytä selvittämään, mutta tunnetuista syistä yleisin on Downin syndrooman aiheuttava 21-trisomia. Kyseessä on kromosomimuutos, jossa 21. kromosomiparissa on ylimääräinen kromosomi. Bändisoittotyöpajojen kannalta on syytä huomioida 21-trisomian aiheuttamat rakenteelliset muutokset ja niiden seuraukset. Normaalista pienempi nielu ja suu aiheuttavat sen, että kieli pyrkii ulos suusta. Syndroomalle ovat tunnusomaista lyhyet kädet ja sormet. 21-trisomialapset ovat usein musikaalisia ja heillä on hyvä rytmitaju. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 49, 70-73)

3.2 Kehitysvammainen koululainen

Suomen perustuslain mukaan kaikki lapset ovat oppivelvollisia. Oppivelvollisuus voi kestää 11 vuotta esimerkiksi siinä tapauksessa, että kehitysvammaisella lapsella on oppimisvaikeuksia ja hän tarvitsee erityistä tukea. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 179) Perusopetuksessa oppilaat ovat siis todennäköisimmin 5-16-vuotiaita. Lievästi kehitysvammaisen koululaisen oppimisvaikeudet voivat olla niin lieviä, että hän pystyy opiskelemaan tuettuna normaalissa luokassa, kunhan saa lisäksi erityisopetusta. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 20-21) Osa lievästi kehitysvammaista pystyy siis osallistumaan opetukseen tavallisissa kouluissa, joten erityiskoulujen oppilasaines koostuu pääosin vaikeammin kehitysvammaisista. Esimerkiksi keskivaikeasti kehitysvammaisen älykkyyssikä aikuisena on Tautiluokitus ICD-10:n mukaan 6-9 vuotta (Mäki 2009).

3.3 Kehitysvammaisuus ohjaustilanteessa

Bändisoittotyöpajaan liittyen on olennaista tietää, että kehitysvammaisuuden luomat rajoitteet koskevat esimerkiksi päättelykykyä, ongelmien ratkaisukykyä, monimutkaisten asiayhteyksien ymmärtämistä, kokemuksesta oppimista ja oman toiminnan suunnittelua (Seppälä 2010). On odotettavissa, että työpajassa on varattava runsaasti aikaa toiminnan esittelyyn, tehtävien perusteluun ja toimintojen harjoitteluun. Kehitysvammaisille muun muassa asumis- ja kulttuuripalveluja tuottavan

Lyhty ry:n toiminnanjohtaja kertoo Kirkko&Kaupunki-lehden haastattelussa oivaltaneensa, että monien tehtävien oppiminen on mahdollista myös vaikeavammaiselle, kunhan ohjaus on riittävää (Kytöharju 29.9.2010)

3.4 Kehitysvammainen ja musiikki

Puutteellinen kommunikointikyky on yksi kehitysvammaisuuden keskeinen ongelma. Kehitysvammaisen henkilön vaikeudet näkyvät sekä merkityksellisten viestien lähettämisessä että vastaanotettujen viestien ymmärtämisessä. Musiikki tarjoaa vaihtoehtoisen kommunikointikeinon, joka ei edellytä sanojen tai symbolien käyttämistä. Musiikki voi antaa kanavan tunteiden ilmaisemiseen ja jopa ehkäistä mielenterveysongelmia antamalla hyväksyttävän tavan purkaa tunteita. Soittaessaan ja laulaessaan ihminen käyttää samanaikaisesti useita aistejaan ja lisäksi esimerkiksi rumpujen soittaminen on hyvää motorista harjoittelua. Soittaminen kehittää myös silmän ja käden yhteistyötä sekä hienomotoriikkaa. Ryhmässä soittaminen tuo asiaan vielä sosiaalisen toiminnan ulottuvuuden ja mahdollisuuden kehittää vuorovaikutustaitoja. (Ahonen 1997, 259-265) Onnistumiset musiikin saralla voivat parantaa henkilön itseluottamusta ja minäkuvan kehittymistä, kunhan tavoitteet asetetaan sopivalle tasolle. Kehitysvammaisen henkilön minäkuvan kehityksen kannalta on kuitenkin kielteistä, jos häntä jatkuvasti kannustetaan yrittämään hyvin vaikeita asioita tai sellaisia, joita hänellä ei ole edellytyksiä oppia (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 255).

3.5 Selkokieli ymmärtämisen apuna

”Selkokieli on suomen kielen muoto, joka on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettäväksi. Se on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea ja/tai ymmärtää yleiskieltä.” (Selkokeskus)

Vaikka ohjeet selkokielen käytöstä on tehty kirjoitettua kieltä silmälläpitäen, voi niitä soveltaa myös puhuttuun kieleen. Lähtökohtaisesti tarkoitus on kirjoittaa tai

puhua oikeaoppista ja hyvää suomea, käyttää kohderyhmän ymmärtämää sanastoja ja lyhyitä lauseita. Konkretia ja esimerkit ovat tärkeitä. Jos käsitteellisiä ilmaisuja on tarpeen käyttää, ne selitetään. Lauserakenteet on syytä säilyttää helpoina ja kertoa vain yksi tärkeä asia yhdessä lauseessa. (Virtanen 2009, 68-101)

Vuorovaikutustilanteisiin liittyen Leealaura Leskelä (2006) kysyy, voitaisiinko sanoa, että kehitysvammaisen *puhuu paremmin kuin kommunikoi* (Leskelä 2006, 43). Oletus pohjautuu siihen että kehitysvammaisen henkilön ongelmat vuorovaikutustilanteissa eivät liity niinkään kielitaidon heikkouteen, vaan vaikeuksiin ymmärtää kielen merkityksiä ja sisältöä. Kirjoitettuun kieleen verrattuna vuorovaikutustilanteessa on se etu, että on mahdollista selvittää keskustelemalla jokin vaikeuksia aiheuttanut kohta ja varmistaa näin asian ymmärtäminen. (Leskelä 2006)

3.6 Sosiokulttuurinen ote työpajatoiminnassa

Sosiokulttuurinen innostaminen on toimintaa, joka tähtää kulttuuriseen demokratisaatioon ja kulttuuriseen demokratiaan. Kulttuurinen demokratisaatio pyrkii taiteen ja koulutuksen saavutettavuuden lisäämiseen. Taustalla on ajatus siitä, että kulttuuri kuuluu kaikille. Kulttuurisen demokratian tavoitteena on puolestaan lisätä erityisesti eri tavoin syrjäytyneiden ihmisten osallisuutta omassa elämässään ja kulttuurissa yksilöinä ja ryhmänä. Juuri yhteisöllisyys ja osallistuminen ovat sosiokulttuurisen innostamisen keskeisiä käsitteitä. Kurki ei kuitenkaan mielellään lue sosiokulttuurisen innostamisen piiriin kuuluvaksi mitä tahansa sosiokulttuurista toimintaa, vaan innostaminen on aina suunniteltua ja tiettyyn päämäärään tähtäävää. Lisäksi innostamisen oleellisena osana on aina osallistuva ja osallistava tutkimus. (Kurki 2000)

Laitinen, Voipio ja Grönqvist (1995) ovat kirjoittaneet osallistavista menetelmistä kehitysyhteistyössä. Bändisoittotyöpajaa ei tietenkään voida kutsua kehitysyhteistyöksi, mutta kirjoittajat käsittelevät PRA:ta, ”osallistavaa maaseutuselitystä”, joka antaa ajateltavaa kehitysvammaisten parissa työskentelyyn. Kehitysyhteistyössä voidaan törmätä tilanteeseen, jossa kohdeväestö on niin tottunut omaan riippuvai-

seen asemaansa suhteessa ulkopuolisiin, etteivät he luota omaan tietoonsa tai kykyihinsä. Kaikki yhteisöt ovat kuitenkin monimuotoisia, joten osallistamisessa on pyrittävä ratkaisemaan ongelmia tapauskohtaisesti. Osallistaminen ei tähtää ulkopuolelta tulevan innostajan omien tavoitteiden toteuttamiseen vaan yhteisön voimaannuttamiseen. (Laitinen, Voipio & Grönqvist 1995)

Opetusministeriön Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ohjelman toimintaohjelmahdotus vuosille 2010-2014 julkaistiin alkuvuonna 2010. Toimintaohjelman tavoitteena on *”terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen kulttuurisin keinoin sekä osallisuuden lisääminen yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasoilla”*. (Liikanen 2010, 10) Yksilötasolla visioidaan jokaiselle tasa-arvoista mahdollisuutta taiteen tekemiseen ja kulttuuritoimintaan osallistumiseen. Kulttuurin tekeminen, näkeminen ja kokeminen eivät silloin riippuisi henkilön asuinpaikasta tai elämäntilanteesta, vaan jokainen voisi halutessaan osallistua erilaiseen toimintaan omien voimavarojensa ja toimintakykynsä mukaan. Toimenpide-ehdotuksissa esitetään esimerkiksi yhteistyötä koulujen ja erilaisten kulttuurijärjestöjen välille sekä luovien alojen ja hyvinvointi- ja terveysaloilla toimivien kesken. (Liikanen 2010, 10, 14-17)

4 PERUSKYSYMYS JA TIEDONHANKINTA

4.1 Peruskysymys

Työni peruskysymys on ”Miten suunnitellaan ja toteutetaan bändisoittotyöpaja kehitysvammaisille koululaisille niin, että ryhmän erityiset mahdollisuudet ja rajoitteet tulevat huomioitua koko prosessissa?” Peruskysymys sisältää seuraavat osakysymykset:

- Mikä on bändisoittotyöpaja
- Mitkä ovat kehitysvammaisen koululaisen erityistarpeet
- Miten bändisoittotyöpaja ja kehitysvammaisten koululaisten ryhmä sovitaan yhteen toimivalla tavalla

4.2 Aineistonkeruumenetelmät

Toisinaan haastattelu ei tule tiedonhankintamenetelmänä kysymykseen, koska tutkimuksen kohde ei esimerkiksi osaa puhua tai itseilmaisu on muusta syystä hankalaa. Sen sijaan tietoa voidaan kerätä havainnoimalla. Havainnoinnin etu on välittömän tiedon saaminen kohteen toiminnasta. Osallistuvassa havainnoinnissa havainnoija osallistuu havainnoitavan ryhmän toimintaan, eikä hänen osallistumisensa varsinainen syy välttämättä käy ilmi muulle ryhmälle. Toimintaan osallistuminen rajoittaa monesti havaintojen kirjaamista, joten kirjaaminen saattaa tapahtua vasta jälkeenpäin muistin varassa. Kun havainnoijasta tulee osa havainnoitavaa kohdetta, tutkimuksen objektiivisuus voi kärsiä. Havainnoijan läsnäolo saattaa ainakin alkuvaiheessa vaikuttaa olennaisesti ryhmän jäsenten käyttäytymiseen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 201-206)

Ensimmäiseen osakysymykseen ”Mikä on bändisoittotyöpaja?” etsin vastausta havainnoimalla. Havainnoinnin kohteena oli Louhimon vetämä, Bändisimulaatto-

riksi nimetty bändisoittotyöpaja valtakunnallisilla Kehitysvammaisten Kulttuuripäivillä Seinäjoella syyskuussa 2010. Työpaja oli maksuton ja osallistuminen oli vapaata kaikille halukkaille. Bändisimulaattorin yksinkertainen idea oli tarjota mahdollisuus soittaa bändissä yhdessä muiden osallistujien ja työpajan ohjaajien kanssa. Aluksi vain tarkkailin toimintaa ja kirjoitin havaintojani siitä, mitä ohjaajat ja osallistujat tekivät, miten soittamista helpotettiin ja mitkä asiat vaikuttivat yhteissoiton sujuvuuteen. Loppupäivästä osallistuin aktiivisemmin musisointiin ja hieman ohjaamiseenkin. Havaintojen kirjaaminen ei silloin ollut mahdollista reaaliaikaisesti, vaan kirjasin havaintoja ja mielteitäni työpajan päätyttyä.

Osallistuin havainnoimalla myös toiseen bändisoittotyöpajaan. Rytmii-instituutti järjesti lokakuussa 2010 luokanopettajille suunnatun bändiohjauskurssin, jossa käsiteltiin musiikinopetusta peruskoulussa bändisoiton näkökulmasta. Koska molemmat ohjaajat olivat kitaristeja, kurssi antoi erityisen runsaasti vinkkejä kitaran soittamisen helpottamisesta, mutta myös oppitunnin mittaisen bändisoittotyöpajan rakenteesta ja sisällöstä. Kurssi oli suunnattu peruskoulun yleisopetuksen tarpeisiin, mutta tiedot soittamisen ja sovituksen helpottamisesta ovat muokattavissa myös erityiskoulun oppilaille sopiviksi.

Kysymykseen kehitysvammaisen koululaisen erityistarpeista hankin havainnoinnin kautta tietoa jo Louhimon Bändisimulaattorissa, joskin sen osallistujat olivat lähinnä aikuisia. Marraskuussa 2010 vierailin kohdekoulullani tutustumassa sen oppilaisiin, opetukseen ja käytäntöihin. Vietin koululla yhden aamupäivän. Sen aikana osallistuin koulun aamurutiineihin ja hengellisten laulujen tuokioon. Havainnointi antoi jo hieman käsitystä siitä, miten oppilaat toimivat ryhmätilanteessa ja minkä tasoista bändisoittoa voitaisiin ajatella.

Kolmanteen kysymykseen, miten bändisoittotyöpaja ja kehitysvammaisten koululaisten ryhmä sovitetaan yhteen toimivalla tavalla, pyrin vastaamaan suunnittelemalla bändisoittotyöpajan ja toteuttamalla sen kohdekoulullani marraskuussa 2010 ja arvioimalla suunnitelman toimivuutta käytännön työpajatilanteessa. Lisäksi pohdin omaa toimintaani työpajan ohjaajana.

4.3 Analyysimenetelmät

Alasuutarin (2001) mukaan laadullisen aineiston analysoinnissa on kaksi vaihetta: havaintojen pelkistäminen ja arvoituksen ratkaiseminen. Näiden kahden vaiheen aikana aineisto ensin paloitellaan osiin ja sen jälkeen kootaan erilaisiksi kokonaisuuksiksi. Kokoamista ohjaa työn kysymyksenasettelu. (Alasuutari 2001, 38-48)

Havaintojen pelkistämisvaiheessa aineistoa tarkastellaan kulloisenkin kysymyksen kannalta olennaisesta näkökulmasta ja poimitaan joukosta erillisiä havaintoja, jotka kootaan valittujen tekijöiden mukaisesti yhteen suuremmiksi havaintojen ryppäiksi. Havaintojoukon yhteinen nimittäjä muotoillaan niin, että se sisältää myös poikkeamilta vaikuttavat havainnot. Arvoituksen ratkaiseminen tarkoittaa havaintojen tulkintaa aikaisemman teorian tiedon ja tutkimuksen valossa. (Alasuutari 2001, 40-48)

Tässä työssä käsittelin havaintoja kirjaamalla jokaisen havainnon omalle pienelle paperilapulleen ja asettamalla lappuset ryhmiin teemoittain. Annoin kullekin ryhmälle sen sisältöä kuvaavan nimen.

5 TULOKSET JA ANALYYSI

5.1 Bändisoittotyöpaja

Louhimon Bändisimulaattori toimi Kulttuuripäivillä kaikille avoimena työpajapisteenä, johon sai piipahtaa hetkeksi soittamaan. Osa kävijöistä piipahti vain kuuntelemaan muiden soittoa osallistumatta itse, toiset taas viettivät työpajassa aikaansa pidempäänkin ja kokeilivat useiden instrumenttien soittamista. Jokaisen työpajahetken rakenne oli erilainen. Välillä väkeä tuli kerralla paljon ja yhteinen tuokio aloitettiin rytmiharjoituksilla. Sen jälkeen osallistuja valitsi oman instrumenttinsa, sai lyhyen opastuksen sen soittamiseen ja pian jo soitettiin yhdessä. Silloin kun paikalle osui kerralla vain yksi osallistuja, saatettiin soittaa pitkäänkin ohjaajien ja yhden osallistujan voimin.

Välillä työpajan alussa tehtiin yhdessä joitain rytmiharjoituksia ja sen jälkeen ryhdyttiin soittamaan yhdessä. Soittimia vaihdettiin jos osallistujat niin halusivat. Pajoilla ei aina ollut varsinaista alkua tai loppua, sillä jokainen osallistuja sai olla pajassa niin kauan kuin halusi. Välillä sama henkilö saattoi olla pajassa pitkäänkin ja joku toinen taas käväisi vain nopeasti kokeilemassa yhtä soitinta. Kaikki eivät halunneet osallistua yhteismusisointiin, vaan tyytyivät seuraamaan soittoa sivummalta.

Rytmi-instituutin bändiohjauskurssi alkoi esittelyillä, mutta heti sen jälkeen siirryttiin musiikkiluokkaan ja ryhdyttiin soittamaan. Mitään alkulämmittelyitä tai rytmiharjoituksia ei ollut. Saimme jokainen paperilappusella jonkun instrumentin kuvan. Tehtävämme oli etsiä kuvassa näkyvä soitin ja laittaa se soittokuntoon.

Pidin tähän opinnäytetyöhön liittyvän bändisoittotyöpajan eräällä erityiskoululla marraskuussa 2010. Soittotuokio oli 45 minuutin pituinen ja riitti juuri siihen, että jokainen lapsi ehti opetella soittamaan oman osuutensa kappaleessa kaikilla bän-

disoittimilla avustajan tai opettajan avustamana. Alussa kävimme läpi kaikkien bändisoitinten nimet, mutta jälkeinpäin ajatellen aloitusosuudesta tuskin oli mitään hyötyä. Lapset eivät paria poikkeusta lukuun ottamatta juuri reagoineet esittelyyn. Ehkäpä järkevin bändisoittotyöpajan rakenne ja sisältö ovat yksinkertaisesti: soite-
taan.

5.2 Kehitysvammaisen koululaisen mahdollisuudet ja rajoitteet bändisoi- tossa

Seuraavassa käsittelen kehitysvammaisen oppimiskykyyn, vuorovaikutukseen ja fyysisiin rajoitteisiin liittyviä havaintojani.

5.2.1 Oppimiskyky

Eräs Bändisimulaattorin ohjaajista totesi, että kehitysvammaisille aikuisille pidetty paja vastasi vaikeustasoltaan suunnilleen 3-luokkalaisille koululaisille pidettävää. Hän arvioi myös, että ala-asteen ylimmillä luokilla oppilaat pystyvät jo omaksumaan työpajan aikana kaksi kitarasointua. Bändisimulaattorissa kitarasointuja ei opeteltu lainkaan, vaan kitara oli viritetty suoraan e-mollisointuun. Jokaista soitinta kohti oli ohjaaja, joka saattoi tarvittaessa ohjata soittajaa koko soittamisen ajan. Bassolla soitettiin yhtä kieltä ja koskettimilla kahta ääntä. Rummuilla soitettiin kah-
ta rumpua vuorokäsin. Joillekin osallistujille rumpukomppi oli tällä tavoin helpotet-
tunakin liian vaikea. Bändisimulaattorissa osallistujien taidot ja omaksumiskyky vaihtelivat paljon. Erityisesti rytmin löytäminen ja siinä pysyminen olivat joillekin vaikeita asioita.

Erityiskoululla pitämässäni työpajassa haasteet olivat hieman erilaisia. Avustettuna lapsi kyllä suoriutui soittamisesta. En kuitenkaan tiedä, tapahtuisiko ajan kanssa oppimista ja suoriutuisivatko lapset aikansa harjoiteltuaan haasteesta itsenäisesti.

5.2.2 Vuorovaikutus

Bändisimulaattorissa yksi ohjaajista oli sitä mieltä, että kehitysvammaisten osallistujien kanssa toimiminen oli interaktiivisempaa. Hän arvio myös, että osallistujat eivät jännittäneet toisiaan tavallisten koululaisten tavoin. Tein itse bändisimulaattorissa saman huomion. Sen sijaan erityiskoululla pitämässäni työpajassa vuorovaikutusta lasten ja minun ohjaajana välillä ei ollut juuri ollenkaan. En huomannut, että lapset olisivat ymmärtäneet antamiani ohjeita tai pyrkineet toimimaan niiden mukaan. Jotkut lapsista kommunikoivat lähinnä avustajan kanssa. Tuntui siltä, että lapset eivät varsinaisesti pyrkineet vuorovaikutukseen keskenään.

Olin hieman yllättynyt siitä, että juuri kukaan ohjaamistani lapsista erityiskoululla ei puhunut. Minulta puuttui siis heidän kanssaan yhteinen kieli. Tukiviittomat tai kuvien käyttäminen olisivat ehkä voineet auttaa ainakin joidenkin lasten kanssa. Valitettavasti en ole tutustunut kumpaankaan keinoon tarpeeksi. Koska useimmat oppilaat eivät kommunikoineet puhumalla, tuntui luonnolliselta, että he eivät myöskään laulaneet. Toisaalta laulaminen voisi olla hyödyllistäkin puheen oppimisen kannalta ja siksi sitä kannattaisi kokeilla.

5.2.3 Fyysiset rajoitteet

Bändisimulaattorissa en erityisemmin kiinnittänyt huomiota osallistujien mahdollisiin soittamista hankaloittaviin fyysisiin rajoitteisiin. Tämän työn kohdassa 3.1 mainitsin joitain Downin syndroomaan liittyviä fyysisiä poikkeamia. Bändisimulaattorissa ei kuitenkaan noussut esiin mitään ongelmatilannetta niihin liittyen.

Pitämässäni työpajassa kävi kuitenkin ilmi, että esimerkiksi basson kielen soittaminen saattaa olla fyysisesti liian raskasta. Eräälle lapselle kitaran soittaminen ei onnistunut perinteisellä tavalla, vaan kitara täytyi kääntää toisin päin. Mietin myös miten rumpupedaalin polkemisen voisi tehdä mahdolliseksi pyörätuolissa istuvalle lapselle.

Helppointa tuntuisi olevan koskettimien soittaminen. Sen suhteen ongelmia ei noussut esiin.

5.3 Kehitysvammaisuuden huomioiminen bändisoittotyöpajassa

Luvussa 3.2 kerroin Tautiluokitus ICD-10:stä, jonka mukaan keskivaikeasti kehitysvammaisen aikuisen älykkyyssikä on 6-9 vuotta. Ongelmallista bändisoittotyöpajan sovittamisessa kehitysvammaisille koululaisille on se, että kehitysvammaiset koululaiset eivät ole mikään ryhmä, jossa jokaisen taidot ja vahvuudet ovat samat. Joku on varmasti kiinnostuneempi musiikista kuin toinen. Joku taas on motorisesti vahvempi. Joku osaa toimia hyvin ryhmässä. On monia asioita, jotka helpottavat yhdessä soittamista. Tärkeää olisi myös määritellä bänditoiminnan tavoitteet. Motoriseen kehittymiseen tähtäävä toiminta voi olla erilaista kuin lasten luovuuteen kannustava toiminta. Parhaimmillaan bändisoitto voi olla monella tavalla hyödyllistä, kuten luvussa 3.4 käy ilmi.

Kun työpajaan haetaan sosiokulttuurista otetta, prosessin tai ”matkan” merkitys korostuu lopputuloksen, ”päämäärän” kustannuksella. On helppoa myönnellä, että kaikki musiikki on arvokasta ja kaikkia täytyy kannustaa. Työpajan ohjaajana kannattaa kenties aluksi unohtaa kaikki taiteelliset tavoitteet. Jos lopputuloksena joskus on jotain musiikillisesti miellyttävää, olkoon se bonusta. Bändisoiton ehdoton etu on se, että se voi olla taiteellisesta ala-arvoisuudesta huolimatta aivan alkeistasollakin mahdollittoman vapauttavaa ja hauskaa. Erityiskoulussa lapset tuntuivat olevan mielissään kappaleen loppurämistelystä, vaikka sellaisella ei varmasti mitään musiikillista arvoa olekaan.

Olin erityiskoulun työpajassa hieman yllätynyt siitä, miten monenlaisissa asioissa kehitysvammaiset lapset lopulta tarvitsevat apua. Työpajassa jokaiselle lapselle oli henkilökohtainen avustaja, joka soitti hänen kanssaan. Avustaja toimi tarvittaessa jopa lapsen lihasvoimana liikuttaen hänen rumpukapulaa pitelevää kättään tai näpättyäen lapsen sormella basson kieltä. Olisi mielenkiintoista nähdä, oppisiko joku lapsista ajan ja harjoituksen kanssa soittamaan itsenäisesti. Mainitsemani avuste-

tun soittamisen osalta myös lapsen avustajan musiikilliset kyvyt ja kiinnostus asiaan ovat olennaisessa roolissa. Tämä asia ei lainkaan käynyt mielessäni ennen työpajan pitämistä.

Avustajien läsnäolo vaikuttaa toiseenkin asiaan. Kuten aiemmin mainitsin, lapset eivät juuri kommunikoineet puhumalla. Koska yhteinen kieli puuttui, huomion ehkä liiaksi lasten avustajat, jotka tietenkin puhuivat tavanomaiseen tapaan. Saatoin myös antaa avustajien sanallisen ja sanattoman viestinnän vaikuttaa ohjaamiseen, vaikka työpaja tietenkin oli suunnattu lapsille, eikä suinkaan heidän avustajilleen. Avustajien sanaton kommunikaatio saattoi kyllä olla myös avuksi, sillä he tuntevat lapset ja tietävät mihin he pystyvät.

Teoriatiedon jakaminen soittamisen kautta voisi olla hyvä keino välttää termistön selittämisen ongelma: jos termiä ei käytä, sitä ei ole myöskään tarpeen selittää. Asia voi mennä perille myös puhtaasti käytännön kautta. Voidaan myös kysyä, onko musiikin teorian piirissä aiheita, jotka ihan käsitteen tasolla olisivat tärkeitä erityiskoululaisen oppia. Käytännön soittotaidosta saattaisi olla hänelle huomattavasti enemmän iloa. Ei tarvitse osata soittaa hyvin, että soittaminen olisi hauskaa.

5.4 Soittamisen helpottaminen

Tässä luvussa käyn läpi havaitsemiani tapoja soittamisen ja kappaleen sovituksen helpottamiseen. Käsittelen asioita bändisoitin kerrallaan, alkaen rummuista.

5.4.1 Rummut

Rumpukompissa olennaisinta on kappaleen rytmin säilyminen. Yhteissoittoa helpottaa nimittäin huomattavasti, jos rumpali pysyy antamaan bändille yhteisen rytmin. Rumpukomppia voidaan yksinkertaistaa reippaalla kädellä esimerkiksi jättämällä pois hi-hat ja muutkin symbaalit. Periaatteessa riittää, että rumpali soittaa nelijakoisessa kappaleessa neljäsosia millä tahansa rummulla. Vaihtelun ja haas-

teen vuoksi voidaan käyttää kahta eri rumpua vuoroiskuun. Bändisimulaattorissa käytettiin lattiatomia ja pikkutomia, bändiohjauskurssilla taas bassorumpua ja virveliä. Perusteena bassorummun ja virvelin käyttöön oli se, että siitä on helppo jatkaa peruskomppiin. Vain hi-hat lisätään mukaan. Jalan ja käden vuorottelu on kuitenkin motorisesti haastavampaa kuin käsien vuorottelu.

5.4.2 Basso

Bassokitaralla voidaan aluksi soittaa kokonuohteja joka tahdin alkuun. Jos kappaaleen sävellaji sopii tarkoitukseen, käytetään basson vapaita kieliä. Basson soittaminen on yksinkertaista, mutta soittimena se on painava. Lisäksi tarvitaan jonkin verran sormivoimia sekä kielten painamiseen vasemmalla kädellä, että oikealla kädellä kielen näpäyttämiseksi soimaan. Lasten sormet voivat olla hyvin pienet ja hennot.

5.4.3 Kitara

Kitaralla eri sointujen soittaminen vaatii vaihtuvia otteita, joista esimerkiksi E- ja A-pohjaiset soinnut ovat verraten helppoja ja monet muut taas hyvinkin hankalia. Lasten kohdalla ongelma vielä korostuu, sillä heidän kätensä ovat pienet ja sormet lyhyet. Rytmistiitin Bändisoiton ABC -kurssi tarjoi ripakopallisen vinkkejä kitaran soittamisen helpottamiseen. Otin mielenkiinnolla vastaan esimerkiksi ammatikasvattajien perustellun näkemyksen siitä, miksi aloittelevalle kitaristille kannattaa ensin opettaa pelkkä perusäänen soittaminen ja seuraavaksi ns. vitossointu. Syyt ovat Luhtalan ja Takamaan mukaan seuraavat:

- ohjaajan työtä helpottaa, kun samat asiat pätevät kitaran ja basson soittoon
- vitossoinnun pohjalta voidaan jatkaa barré-sointuun myöhemmin
- rytmimusiikin keskeiset asiat tulevat perusääntä soittaessa tai vitossoinnun avulla luontevammin esiin kuin avosoinnuissa, joissa sormitus vaih-

- tuu joka kerta - vitos- ja barré-soinnut auttavat hahmottamaan keskeiset sointuasteet I, IV ja V ja käyttämään niitä helposti sävellajista riippumatta
- avosointua paljon rokimman kuuloinen vitossointu ei ole kovin herkkä ylimääräisenä soiville kielille
 - vitossointu on avosointua monikäyttöisempi, koska se ei ole duuri- eikä mollisointu, vaan käy molempien sijaan

Myös Louhimon Bändisimulaattorissa sain kitaransoittoon liittyen pari hyvää vinkkiä. Kitaran kielet viritetään perinteisesti tietyllä tavalla. Paksuimmasta kielestä alkaen äänet ovat silloin E, A, D, G, H ja E. Jos kuitenkin A- ja D-kielet viritetään "väärin", saadaan paksuimmasta kielestä alkaen äänet E, G, E, G, H ja E. Nämä äänet muodostavat E-molli-soinnun. Tällä tavalla virittämällä kitarasta saadaan siis puhdas E-molli-sointu vain sytyttämällä kielet soimaan. Kaikkien kielten ei tarvitse edes soida, sillä esimerkiksi E-kieliä on tällä tavoin viritetyssä kitarassa kokonaiset kolme kappaletta. Riittää kun yksi tai kaksi niistä soi. Ainoan ongelman muodostaa se, että valtaosassa kevyen musiikin kappaleita on yleensä vähintään kaksi sointua. Louhimon Bändisimulaattorissa käytettiin minulle entuudestaan tuttua Kanoottilaulua, jonka voi soittaa esimerkiksi pelkkää E-mollisointua käyttäen. Käytin samaa kappaletta omassa työpajassani.

Vaihtoehtoisen viritystavan ohella kitaran soittamista voidaan helpottaa jättämällä osa kielistä soittamasta. Kolmisoinnun voi soittaa käyttämällä esimerkiksi vain kolmea korkeinta kieltä. Niistä muodostuu vapaana soitettuna E-molli-kolmisointu ja muiden mollisointujen soittaminen onnistuu painamalla kaikkia kolmea soitettava kieltä kaulalta tiettyjen nauhojen välistä.

On vaikeaa arvioida, miten mainitut tavat soveltuisivat kohderyhmälleni. Pitämässäni työpajassa sähkökitara oli viritetty E-mollisointuun soittamisen helpottamiseksi. Esimerkiksi soinnun vaihtaminen keskellä kappaletta saattaisi olla hyvin haasteellista.

5.4.4 Koskettimet

Kosketinsoittimen etuna on se, ettei äänen soimiseen puhtaana tarvitse kiinnittää huomiota - oikean koskettimen painaminen riittää. Koskettimilla soittamista voidaan myös yksinkertaistaa aluksi paljon. Tavallisesti koskettimilla soitetaan sointuja, mutta aluksi voidaan yhtä hyvin soittaa vain yhtä ääntä yhdellä sormella. Suurin pulma voikin olla, mikä on oikea kosketin. Ne ovat kaikki verrattain samannäköisiä. Louhimon Bändisimulaattorissa sain tähänkin ongelmaan pettämättömältä tuntuvan käytännön apukeinon: niihin koskettimiin, joita on tarkoitus painaa, kiinnitetään tarra tai teipin palanen. Silloin soittajan täytyy vain osua sormineen teipin päälle ja painaa kosketin pohjaan. Jos kappaleessa käytetään useita eri sointuja, niiden merkitsemiseen voidaan käyttää erivärisiä tarroja.

Käsittelin työn teoriaosuudessa kuvionuottijärjestelmää. Ennen työpajan pitämistä tulin kuitenkin siihen tulokseen, että kuvionuoteilla ei ole käyttöä tässä tapauksessa. Koska en ollut itse opetellut järjestelmää, en tietenkään olisi voinut opettaa sitä kenellekään muulle. Ajattelin myös, että kuvionuotit ovat kohderyhmälleni liian hankalat. Lainasin työpajaa varten soittimia Louhimolta ja kosketinsoittimessa oli valmiiksi kuvionuottisymbolit. Työpajan alussa huomasin, että värikoodit olivat erittäin käytännölliset. Saatoin vain kertoa soittajalle ja avustajalle värit, joita soiteetaan. Avustajaltakaan ei siis vaadittu pianon koskettimien tarkempaa tuntemusta ja pääsin itse helpommalla, kun oppilas saattoi avustajan kanssa etsiä koskettimilta oikealla värillä merkityt koskettimet. Työpajassa otettiin välillä käyttöön myös koulun oma piano. Oli heti vaikeampaa selittää avustajalle, mitä koskettimia lapsen pitäisi painella, kun pianoon ei ollut laitettu kuvionuottitarroja.

Jos työpajassa on osallistujia enemmän kuin soittimia, koskettimet voi hyvin miehittää kahdella tai kolmellakin lapsella. Omassa työpajassani koskettimia soitti aina kaksi lasta kerrallaan. Pienessäkin kosketinsoittimessa on nappuloita yleensä vähintään kolmen oktaavin verran ja yhden soinnun kappaleessa yhdelle soittajalle riittää yksi oktaavi.

5.4.5 Yhteissoitto

Melodian ja harmonian osalta soittamista voidaan helpottaa monin tavoin. Jäljelle jää vielä rytmi. Louhimon bändisimulaattoria seuratessani vakuutuin siitä, että kun rytmillinen perusta kaatuu, kaikki muu kaatuu sen mukana. Louhimon metodioppaassa korostetaan yhteisen rytmien löytämisen tärkeyttä. Kulttuuripäivien työpajoissa vedettiin välillä lämmittelyksi pari lyhyttä rytmiharjoitusta rytmiä ääneen laskemalla ja taputtamalla käsillä tiettyjen iskujen kohdalla. Juuri näitä harjoituksia Metodioppaassa esitellään. Pari harjoitusta on kuitenkin aika yhdentekevä pinta-asukellus asiaan, joka on koko yhteissoiton perusta.

5.4.6 Materiaalin valinta

Sekä Louhimon Bändisimulaattorissa että bändiohjauskurssilla soittaminen aloitettiin Kanoottilaulusta. Laulun suosiota selittää se seikka, että kappale voidaan sujuvasti soittaa läpi yhdellä soinnulla. Valitettavasti Kanoottilaulu on yksi harvoista tämän lajin lauluista. Bändiohjauskurssin vetäjät esittelivät lisäksi pari J. Karjalaisen tekemää kappaletta, jotka voidaan soittaa pelkästään yhtä sointua käyttämällä. Ne olivat minulle valitettavasti vieraampia, mutta toki opeteltavissa. Bändiohjauskurssin ohjaajat valittelivat koulun musiikinkirjojen yleensä turhan monimutkaiseksi tehtyjä soinnutuksia. Käytännön vinkkinä oli säestää valittua kappaletta sen aloitussoinnulla niin pitkään kuin melodia suinkin antaa myöden ja vaihtaa sointua vasta kun on pakko. Sen jälkeen palataan mahdollisimman pian takaisin alkupe räiseen sointuun ja tehdään uusi soinnunvaihto taas vasta pakon edessä. Opettajien mukaan melkein kaikki rytmimusiikkikappaleet voidaan soittaa läpi kolmella soinnulla. Käytössä ovat silloin sointuasteet I, IV ja V.

Kun etsitään materiaalia bändisoittoon, ei valmiita sovituksia yleensä ole tarjolla, vaan sovittaminen lepää ohjaajan omilla harteilla. Ainakin omassa työpajassani yhdessä kappaleessa riitti hyvin opeteltavaa koko 45 minuutin mittaisen kokoon tumisen tarpeisiin. Ei siis ole tarpeen kerätä joka työpajakerralle useita soitettavia kappaleita.

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Rytmimusiikki on rakenteeltaan yksinkertaista. Kun kiinnitetään huomiota melodian, harmonian ja rytmien helppouteen, soittaminen voi olla hyvin vaivatonta. Jos ei pyritä ensisijaisesti hyvän kuuloiseen lopputulokseen, soittaminen voitaneen tehdä mahdolliseksi kenelle tahansa.

Instrumentin käsittelyn ja soittamisen helpottamiseen on olemassa runsaasti keinoja. Ryhmän jäsenten tarpeet ja vaikeudet vaihtelevat. Yhdelle lapselle soitin on liian painava ja apua tarvitaan sen pitelemiseen. Toisella voi olla ongelmana se, että oikea käsi ei toimi. Silloin soitin täytyy kääntää toisin päin, vasemmalla kädellä soitettavaksi. Eri tapoja kokeilemalla voi löytää kullekin ryhmälle ja yksilölle sopivimmat tavat.

Sovituksen yksinkertaistamisessa voidaan mennä pitkälle. Tarvitaan vain rytmi, harmonia ja melodia. Laulumelodia riittää melodiaksi. Harmonia saadaan basson, kitaran ja koskettimien äänistä. Jos rummutus kulkee jonkinlaisessa rytmissä ja muut soittajat seuraavat sitä edes välttävästi, voidaan jo hyvinkin puhua soittamisesta. Jos tärkeintä on, että lapset saavat soittaa, ei ole mitään väliä, miltä soitto kuulostaa. Ennen työpajan pitämistä mietin tosissani, miten kestan sen kaiken tulevan väärin soittamisen. Jälkeenpäin ajatellen en lopulta kiinnittänyt asiaan työpajan aikana mitään huomiota.

Kehitysvammaisen lapsen toimintakyvyn lisäämiseksi avustajien käyttö saattaa olla tarpeen. Yhteisen kommunikaatiokeinoon puuttuessa työpajaan osallistuvat tarvitsevat hyvin konkreettista ohjausta soittamisessa. Koululaisen tuttu avustaja osaa auttaa lasta tälle sopivalla tavalla, mikä antaa ohjaajalle mahdollisuuden keskittyä kokonaisuuteen.

Työpajan tavoitteet täytyy yhteistyössä koulun opetushenkilökunnan kanssa asettaa sopivalle tasolle. Musiikki voi auttaa kehitysvammaista lasta monella tavalla,

mutta ainakin aluksi on varmasti järkevintä keskittyä pariin tärkeimpään tavoitteeseen ja pohtia keinoja niiden saavuttamiseen.

Opinnäytetyöprosessi oli antoisa. Aihe säilyi mielenkiintoisena ja yhtä lyhyttä notkahdusta lukuun ottamatta en kokenut suuria epätoivon tunteita, vaikka aika olikin työn viimeistelyvaiheessa vähissä. Onnistunut työsuunnitelma ja itselle sopivan työtavan, miellekartan löytäminen helpottivat työn kaikkia vaiheita. Työn vaikein osuus oli havainnoimalla kerätyn kokemusaineiston ymmärtäminen ja selittäminen. Jo työsuunnitelmaa tehdessäni työn tutkimuksellinen osuus tuntui vaikealta hahmottaa. Pääsin kuitenkin pidemmälle kuin alkujaan uskoin.

Tämä raportti toimitetaan Louhimolle ja myös kohdekoulun luettavaksi.

Tuntuu, että olen saanut vasta ensimmäisen oppituntini kiinnostavassa aiheessa. Bändisoittoa erityiskoululla on tarkoitus jatkaa ja odotankin innolla tulevia käänteitä.

Musiikki kuuluu kaikille!

LÄHTEET

- Ahonen, H. 1997. Musiikki - sanaton kieli: musiikkiterapian perusteet. Helsinki: Finn Lectura.
- Alasuutari, P. 2001. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino
- Aninko-Laukkola, K. Ei päiväystä. Pähkä -orkesteriin pääsee messiin. [Verkkolehtiartikkeli]. Järviseutu-lehti. [Viitattu 13.11.2010]. Saatavana: <http://www.jarviseutu-lehti.fi/print.jsp?article=2899>
- Eskoon palvelukeskus. 1999. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Seinäjoen kaupunki. [Viitattu 13.11.2010]. Saatavana: <http://www.seinajoki.fi/asuinalueet/etelainen/eskoo.htm>
- Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Seinäjoki: Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä. [Viitattu 14.11.2010]. Saatavana: www.eskoo.fi
- Evijärvi, P., Nikander, L. & Oksanen, T. 2003. Musiikin mestarit 7. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004: Tutki ja kirjoita. 10., osin uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Kaikkonen, M. & Uusitalo, K. 2002. Kuvionuotit 2. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Kallio, T. <xxx.xxx@xxx.fi> 8.9.2010. Vastaus tiedusteluun. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Maria Palttala. [Viitattu 10.9.2010].
- Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2009. Kehitysvammaisuus. 4. uudistettu painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Korkeakoski, E. & Pääjoki, T. 2009. Taikalamppujen loisteessa: lastenkulttuurin taikalamppuverkoston keskusten vuosien 2006-2008 toiminnan arviointi. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Opetusministeriön julkaisuja 2009:24. [Viitattu 26.10.2010]. Saatavana: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteen/opm24.pdf?lang=fi>
- Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen: muutoksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.

- Kytöharju, M. 2010. Vamma ei estä oppimista. Kirkko&Kaupunki 29.9.2010, 7.
- Laitinen, H., Voipio, T. & Grönqvist, M. 1995. Yhteisön ääni: Osallistavien menetelmien opas. Helsinki: Keva ry.
- Leskelä, L. 2006. Häiritkö mää täs ny teiän keskusteluu? Teoksessa: Leskelä, L. & Virtanen, H. (toim.) Toisin sanoen: selkokielen teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Liikanen, H-L. 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia: ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014. Helsinki: Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1
- Louhimon metodiopas bändiohjaukseen. 2008. Seinäjoki: Louhimo.
- Lyhty ry. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Helsinki: Lyhty ry. [Viitattu 29.11.2010]. Saatavana: <http://www.lyhty.fi>
- Mäki, O.A. 30.11.2009. Lääketieteellinen luokitus. [Verkkosivu]. Verner - kehitysvamma-alan verkkopalvelu. [Viitattu 8.9.2010]. Saatavana: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/jne>.
- Rytmi-instituutti. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Seinäjoki: Rytmi-instituutti. [Viitattu 14.11.2010]. Saatavana: <http://www.rytmi-instituutti.fi>
- Seinäjoen kaupungin strategia 2009-2016. Ei päiväystä. [Verkkojulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen kaupunki. [Viitattu 14.11.2010]. Saatavana: <http://www.seinajoki.fi/hallinto/.julkaisut.html/30092.pdf>
- Selkokielen määritelmä. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Selkokeskus. [Viitattu 13.11.2010]. Saatavana: <http://papunet.net/selkokeskus/teoriaa/maaritelma.html>
- Seppälä, H. 10.3.2010. Mitkä kehitysvammaisuus on? [Verkkosivu]. Verner - kehitysvamma-alan verkkopalvelu. [Viitattu 8.9.2010]. Saatavana: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/jne>.
- Somer, S. 16.12.2009. Toimintakyky. [Verkkosivu]. Verner - kehitysvamma-alan verkkopalvelu. [Viitattu 8.9.2010]. Saatavana: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/jne>.
- Virtanen, H. 2009. Selkokielen käsikirja. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.